

אמונת חיים

גליון שבועי לתורה וחסידות שע"י מוסדות קראלי בארה"ק

גליון תד ♦ שנה ט

פר' שמות ♦ כד טבת ה'תשפב

דברי אלוקים חיים
מרוך רבינו הגה"ק זיע"א

דברות קודש
מרוך רבינו עטר' שליט"א

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו

ודקדקו המפרשים למה מתחיל בלשון הווה ומסיים בלשון עבר "באו", וכן צריך להבין שמתחילה אמר "בני ישראל" ומסיים באמירת "את יעקב" והרבה תירוצים נאמרו על כל זה.

והנה נקדים מה שכתב הרבי ר' אלימלך זי"ע בספה"ק נועם אלימלך לתרץ השינוי לשון, שמתחילה אומר "הבאים" בלשון הווה, וסיים בלשון עבר, "באו", וגם מתחילה קוראם על שם ישראל ולבסוף קוראם על שם יעקב, הכוונה בזה שהצדיק הגדול, נתחזק ונתישב בצדקו ימים רבים, אזי אף שעושה דברים גדולים וצדקות רבות, אף על פי כן הוא ניצול מגדלות, כי אדרבה הוא מוצא בעצמו חסרונות לומר שהוא מקצר עדיין בעבודה, והוא מצר עצמו על זה, ומה גם שמצער עצמו על צורכי ישראל וגלותם המר במיסים וארנוניות, וכל התלהבות ודביקותו בעבודת השם אינה שווה לו כלל מרוב דאגתו עליהם, והמה עמדי עולם הנקראים בשם ישראל, אבל אותם הצדיקים המתחילים בעבודה, חדשים מקרוב באו, בהיותם עושים איזה דבר קדושה, נתלהב בקרבם הגדלות והמה סוברים, שכבר הגיעו לתכלית העבודה האמיתית, ואע"פ שהם צדיקים המה נכללים בעוון הגדלות, והמה אשר בשם יעקב יכונו.

זהו רמז הכתוב באומרו "בני ישראל הבאים מצרימה" כלומר שהצדיקים הגדולים המה תמיד במיצר ודאגה על העבודה, לומר שהם מקצרים עדיין, ובזה הולכים למעלה תמיד בלי הפסק, זהו שאמר הכתוב "הבאים" בלשון הווה ומה שאמר הכתוב "את יעקב איש וביתו באו בלשון עבר, לרמז על אותן הסוברים שכבר הם שלימים בעבודתם מבלי שום חסרון אליהם הגיע שלא כן מדרגת האמת, אלא שצריך להשיג תמיד על שפלותו למען ינצל מגדלות ואז טוב להם עכ"ל.

והנה נראה לתרץ קצת מהדקדוקים הנ"ל בדרך אפשר דהנה כתוב בתחילה ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב ואח"כ כתוב איש וביתו באו ולא כתוב בני ישראל, ואפשר לומר כי ידוע שאם אדם נמצא בביתו בשלווה יכול יותר לשמור תורת ה' וכמו שכתוב אשרי יושבי ביתך וגו' אבל כשאדם הוא נמצא בדרך, קשה ביותר להיות בשלימות בבית אז בדרך הוא הוא רק חצי ואם בבית הוא רק חצי אז אם הוא בדרך מי יודע כמה הוא שוה והנה מצינו שהליכה בדרך הוא נסיון, שגם אצל אברהם אבינו היה זה אחד מעשרה נסיונות שאמר לו הקב"ה לך לך מארצך וכו' ואף שאמר לו ה' הבטחה ואעשך לגוי גדול ואברכך וגו', ורש"י כתב שם שהוצרך אברהם אבינו לברכה כי הדרך גורמת לשלשה דברים, ואחד מהם הוא "שממעטת את השם"

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה: (שמות פרק ב פסוק כג).

הרמב"ן מפרש על דרך הפשט: מנהג הנעבדים למלך בליעל רשע, שיהיו מצפים ומחכים ליום מותו; וכאשר ראו שמת המלך, האנחו מאד ממלוק אדם חנף (ע"פ איוב לד, ל) מרשיע מן הראשון, כי אמרו אבדה תקותנו.

ורבי יוסף בכור שור מפרש על וימת מלך מצרים ויאנחו, כל זמן שהיה אותו מלך חי, היו מצפים שמא כשימות זה יתבטלו גזירות; וכיון שמת ולא נתבטלו גזירותיו, אמרו: עתה אין לדבר סוף, לא נצא עוד מעמל זה אזי ויאנחו.

ואפ"ל לפי רש"י שמפרש שלא מת אלא נצטרע דחשוב כמת, שבני ישראל ציפו והאמינו, שהוא יקבל בהקדם את עונשו מן השמים והוא ילמד מזה לקח ויסור מרשעתו וירפה מהם.

אבל לאחר שראו שנצטרע ולא רק שלא למד מזה אלא הוסיף על רשעתו, ראו מזאת שמכות לא יעזרו.

כפי שניתן לראות בימינו אנו, כשלצערינו לא עובר יום שאין קללתו מרובה מחבירו, וצרות שונות ומשונות פוקדות את העולם בכלל ואת כלל ישראל בפרט.

וכן הנגיפים שפקדו את העולם בשנתיים האחרונות לא פוסקים, אלא ההיפך הוא חזר וניער.

ובמקום להתעורר בתשובה, עסוקים ראשי שלטון השמד, בארץ ישראל להיצר את הציבור החרדי מחד ובחוקי עקירת הדת מאידך.

על כן הקריאה מעוררת את הזמן ונקיים את הפסוק "ויזעקו ותעל שועתם" שהשי"ת מתאווה לתפלתן של ישראל.

(ליל שישי שמות תשפ"ב)
הנה פרשה זו קוראים אנו בכל שנה בריש ימי השובבי"ם, ומפרש (יוסף בכור שור) שבין מלכא למלכא היה להם פנאי להתאנח ולהתפלל.

ואפ"ל שבא לרמז לנו, לנצל את הימים הקדושים אלו לקחת פנאי מכל הטרדות והדאגות וללמוד ולהתפלל ולהיטהר כראוי וכנכון, שאם מנצלים אותם כראוי, מטהרים הם את נפשות ישראל.

(קידושא רבא תש"פ)

רוצים ישועה? יש לכם שמחה, אזכרה וכו'
תרמו בעין יפה וקחו חלק בהפצת המעיינות של
מרכז "אמונת חיים" קראלי
כתובת לתרומות תגובות ולקבלת הגליון
רח' דב גור 20/23 אשדוד טל. 055-6798152
באימייל: 3118494@gmail.com

ימי השובבי"ם

במשנת רבינו הגה"ק זיע"א ב' ויגד משה

והנה הימים האלו נקראים ימי השובבי"ם שמזכר במגן אברהם (בסימן תרפ"ה) שיש נוהגין בשנה מעוברת לקבוע תענית בכל יום ה' מפרשיות השובבי"ם ת"ת, והטעם שמתענים בשנים המעוברות, כתב הלבוש משום שהנשים המעוברות היו עלולים להפיל עובריהם בשנית המעוברות, אמנם בשערי תשובה ובפרי מגדים כתבו שהמנהג במדינות אלו שמתענים גם בשנה פשוטה, אלא שבשנה פשוטה מתענים רק בפרשיות שובבי"ם בלבד, ובשנה מעוברת מוסיפים גם ת"ת, ומנהג זה הוא ע"פ האריז"ל כדהובא בבאר היטב שימים אלו מסוגלים לתקן עון קרי יותר מכל השנה להתענים בהם ע"ש.

והנה מה שנוהגים להתענות ביום ה' דוקא כתב בא"ר שהוא משום דאנשי מעמד התענו והתפללו ביום ה' לבל תפיל אשה פרי בטנה ע"ש, זה לטעם הלבוש הנ"ל שמתענים לבל תפיל, אבל לאריז"ל הנ"ל שהטעם הוא שמתענים הוא לתקן את עון קרי היה ראוי להתענות ביום ו' דהיינו בערב שבת שהוא כנגד מידת יסוד, (עיין בספר נימוקי אור החיים להרה"ק ממונקאטש זי"ע) דכן נהגו באמת כמה צדיקים מתלמידי הבעש"ט הק' להתענות ביום עש"ק, וכן צוה הרה"ק מטרסק זצוק"ל, אמנם בליקוטי מהרי"ח כתב ששמע שהרה"ק בעל מאור ושמש אומר דגם לפי האריז"ל יש להתענות ביום ה', מכיון שאין מתענין בערב שבת על כן יש להקדימו ליום ה'.

והנה מבואר בלבוש דבמנחה יש לומר ויחל בקריאת התורה, אמנם בספר דברי תורה (מונקאטש) כתב שתענית שובבי"ם צריך להחזיק בסוד בכל מה שאפשר, וע"כ אין קורין ויחל במנחה בתענית שובבי"ם גם כשיש יותר מעשה שמתענים, והטעם דמכיון שזה תענית יחיד לתשובה לכל אחד לרפאות נגעי נפשו על הדבר צריך להיות בהצנע לכת כל מה שאפשר, דהוי כעין חציץ עליה מאן דמפרש חטאו בציבור, אבל בספר דרכי חיים כתב שמרן הגה"ק הדברי חיים מצאנז היה אומר שבשובבים מותר לאדם להגיד שהוא צם ולא נראה כיוהרא מכיון שמחויבים להתענות (ע"ע בשו"ע סימן תקס"ה סעיף ה')

העיקר לא התענית אלא סור מרע ועשה טוב

והנה בשבתות של הפרשיות של השובבי"ם היה דרך הקודש אצל צדיקי אמת לעורר בתוך דברי תורה שהשמיעו בסעודת שבת קודש את ערך קדושת ימי השובבי"ם לתיקון ולתשובה, ושנזכה לתקן כל מה שמוטל עלינו להגיע לתכלית הנרצה לתיקון השלם

וכן נהגו רבותינו הק' זיע"א ובפרט בעת רעוא דרעוין בקול חוצב להבות אש, שהעיקר השובבי"ם הוא לא התענית אלא העיקר להיות סור מרע ועשה טוב בשמירת עינים ושמירת המחשבה ובעיקר להרבות בתורה ללמוד ברציפות בתפילה ובהתלהבות, שבזה התיקון תלוי הגאולה השלימה כי זה הפגם הוא המעכב העיקרי להגאולה ובאם מתקנין זאת מקרבים את הגאולה השלימה

ויהי רצון שנתעורר כולנו יחד בעבודת השם ובפרט בימים האלו בתורה ובתפילה ובצדקה ובפרט התיקון של פ"ד תעניות לפדותם בממון וכמו שכתבו הספרים הק' ובזכות זה נזכה להגאל בגאולה השלימה מתוך רחמים וחסדים מגולים ע"י משיח צדקינו אמן.

בני ישראל במצריים נקראו יעקב

ולכן אפשר לומר שמה שכתוב בפסוק בתחילה "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", שעד שלא הגיעו למצרים נקראו הם בני ישראל כלומר בניו של ישראל, שישראל הוא מלשון גדולה (כי שרית עם אלוקים ואנשים) אבל מכיון שהגיעו למצרים, גרם הדרך וגם המדינה שבאו לשם, דהיינו למצרים שהוא ערוות הארץ, שכתוב את יעקב ולא כתוב את ישראל, כי גם אצל יעקב גרם הדרך לירד למדגרת "יעקב" ואצל בני יעקב כבר כתוב רק "איש וביתו באו" וכ"ש שלא כתוב בני ישראל כי באו לארץ הטמאה של מצרים, שגרם זאת ועוד נראה לומר בדרך רמז כי חז"ל אמרו "ישראל אע"פ שחטאו ישראל הוא", כלומר שאל יתיימש איש ישראל שהגיע למצב שחטא, אלא יאמין שהוא נשאר ישראל בכל מצב שהוא, ואפשר לו לתקן מה שחטא, ואדרבה במקום שבעלי תשובה עומדים אף צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד שם, וכמו שאמרו חז"ל.

זה מרמז הפסוק ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה כלומר שאע"פ שבאו במצרים הקליפות, מ"מ הם בני ישראל, וכתוב את יעקב שר"ל אף שירדו ממדריגת "ישראל" למדריגת "יעקב", וגם שנשארו אך ורק בתואר "איש וביתו" מ"מ אל יתיימש אדם לומר ח"ו כאשר אבדתי אבדתי, אלא יתחזק את עצמו וגם יש לרמז על שאמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת, שאף שישראל הוא מדריגה גדולה מכל מקום אף שנאבד שם "ישראל" מכל מקום נשאר שם "יעקב" ויכול אדם לחזור למדריגת "ישראל", כמו שהיה מקדם ועוד ביותר מזה, ומכל שכן שבעלי תשובה מקומם יותר גדול מצדיק גמור וכנ"ל.

וגם אפשר לומר כי ידוע שישראל רמז על הזכרים שנקראים "בני ישראל" ונשים נקראים בשם "יעקב" וכמ"ש הפסוק כי תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ודרשו חז"ל בית יעקב אלו הנשים.

לא שינוי את לבושם ואת לשונם

ולפי זה אפשר לומר דהנה במדרש דרשו על הפסוק ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה שלא שינוי את שמותם שאף שבאו למצרים "ראובן" נשאר בשמו וכן "שמעון" ולוי וכל השבטים הק' וכן שיצאו ממצרים וכן לא שינוי את לבושם ואת לשונם (ויש בזה רמז ויבוא יעקב של"ם ר"ת שם, לשון מלבוש ורק אז נקראים שלימים) זה מרומז בפסוק "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרים את יעקב", איש וביתו באו, שיעקב מרומז כאן על הנשים, שבני ישראל באו עם בית יעקב, באלו הנשים ואיש וביתו באו יחד ולא כפרעה שאמר לכו נא הגברים ועיבדו את ה', אלא כמו שענה לו משה רבינו נערינו חקינינו ובטפינו נלך לעבוד את ה', ובזכות זה נגאלו נמצרים וכמ"ש חז"ל שבזכות שלא שינוי את שםם ולשונם ומלבושם נגאלו אבותינו ממצרים.

והנה כתוב בספרים הק' שהגאולה העתידה שיהיה בקרוב בימינו, יהיה דומה לגאולת מצרים ולכן עלינו להתחזק בדברים האלו שבזכותם יצאנו ממצרים דהיינו הלשון השם והלבוש שלא לשנות שום דבר בהם ומוכן שהכוונה הוא בעיקר שלא לזלזל באלו הדברים, אבל מובן שהעיקר הוא שמירת התורה הק' שנמסרה מדור דור עד מתן תורה בהר סיני, אבל אלו הדברים הוא השמירה העיקרית לעם ישראל ממצרים ועד הנה בגלות האחרון, שהוכיח שרק אלו הדברים שלא שינוי אותם, הם החזיקו את עם ישראל להחזיק מעמד עד היום הזה, ויה"ר שנזכה בזכות לבית הגו"צ ונזכה שישראל תושע בה' תשועת עולמים.

כְּנִינֵי חַיִּים

עֲבֹדוֹת חַיִּים

למען עונותו בסבלותם ברש"י בסבלותם של מצרים, קאי על היצה"ר שיש ב' מינים אחד מה שמסית ח"ו לעשות נגד השם ב"ה שלא להתפלל ושלא ללמוד ושילך אחר תאות לבו ח"ו, והב' שילמוד ושיתפלל ויעשה סיגופים בגבהות הלב ח"ו, זה קשה מהראשון, שבראשון בנקל לשוב בתשובה, ועל הב' קשה, זה פירש"י למען עונותו בסבלותם של מצרים זה עינוי הגוף שמענה ומסגף עצמו חס ושלום זה היה גלות מצרים.

(תורת חיים)

לא תאספון לתת תבן להעם אין רצון ה' רק באחדות ישראל ולהתקבץ יחד כאחד, שע"ז אמר רבינו הק' מרימנוב שפרעה הרשע גזר ולא תאספון לתת תבן לעם, שכתב תאספון באל"ף שהוא לשון אסיפא שמובא בתנא דבי אליהו שישראל הק' היו נקבצים תמיד ביחד לדבר מקדושת האבות ולגמול חסד זה עם זה היה חביב בעיני ה', ופרעה הרשע ראה והרגיש זאת בכשפיו, לכן גזר ואמר לא תאספון שלא יעשו יותר אסיפות, לתת תבן, תב"ן ר"ת ב'מסתרים ת'בכה נ'פשי, ופרעה הרשע לא רצה בזה, לכן גזר לבטל האסיפות, והרשע הזה ראש הרשעים והממרים נגד ה' ראה בגודל חכמתו אשר האסיפות המה לישראל שורש לכל הקדושות

(תקנות שומרי אמונים)

תבן לא ניתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו תבן הוא לשון תבונה ודעת, ולבנים הוא תשובה ע"ד שארז"ל בפסוק כל עת יהיו בגדיך לבנים, זה שאמר הכתוב תבן הוא תבונה אין נתן לעבדיך, ולבנים שהוא תשובה אומרים לנו עשו, בתמ"ה מאין ימצא לנו פתח התשובה אם אין בנו דעת, והשי"ת יחננו דעת, ונזכה לתשובה שלימה למען לא ניעול בכיסופא לעלמא דאתי אכי"ר

(שמע שלמה)

וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים אמרו רבנן וירא אלוקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה – וסימנך שכן כל הפסוק ויר"א אלוקים"ם א"ת בני ישראל"ל ויד"ע אלוקים"ם (עה"כ) בגימ' שכולם עשו תשובה – וידע אלוקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו וכו' והנה מכאן נראה גודל צדקתן וקדושתן של ישראל במצרים שהיו כולם גדורים מן העבירה שאפילו הרשעים שבהם באם חטאו לא עשו זאת בפהרסיה, והראיה ממה ששיבחם הכתוב שעשו תשובה בטימרא שלא ידע אינש בחבריה דאמרו בגמרא (יומא פ"ו) רב רמי כתיב אשרי נשוא פשע כסוי חטאה וכתוב מכסה פשעיו לא יצליח, לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם, ומדנשתבחו בזאת שעשו תשובה בטימרא שמע מינא שהיו בגדר כסוי חטאה ואשרי להם

(כ"ק אדמו"ר זי"ע ב' חוקי חיים)

ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. השי"ת מתאוה לתפילתינו וכל זמן שישראל לא נאנחו ולא זעקו לא נגאלו, וע"ז נאמר "ויזעקו ותעל שוועתם" שמע הקב"ה את זעקתם הרי אז ותעל שוועתם, והחלו פעמי גאולתם.

מנן רבינו שליט"א

ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה (ב - ב' ה') נשתרבה אמתה אמות הרבה (רש"י)

מסופר על הגה"ק רבי מאיר שפירא ראש ישיבת חכמי לובלין זיע"א, שפעם נתכנסו בעירו כמה מראשי הקהילה עם רבני העיר, ודנו בענין חשוב שהיה בו משום הצלת נפשות רבות מישראל, אמרו אנשי המעשה שבין הנאספים, ענין זה שאנו דנים בו עתה כבד הוא מאתנו ולא נוכל לבצעו בכוחותינו הדלים והצנועים. התערב רבי מאיר שפירא וקרא בהתרגשות: רבותינו ז"ל דרשו כידוע את הכתוב "ותשלח את אמתה" - "את ידה", ועוד אמרו אף על פי שידה של בת פרעה היתה קצרה מלהגיע לתיבה באורח טבעי, כיון שהושיטה את ידה להציל את משה, נעשה לה נס וידה נתארכה אמות הרבה, ונסיון ההצלה הצליח בידה. והנה יש מקום לשאול כאן, מה היתה סבורה בת פרעה בשעה שהושיטה ידה לתיבה המרוחקת ממנה מרחק רב? אלא, המשיך רבי מאיר שפירא בקול המלהיב, מפרשה זו עלינו ללמוד מוסר השכל, שלעולם יחתור האדם אל המטרה הנכספת מתוך אמונה ובטחון בהשם יתברך, ואפילו אם נראית לו המטרה רחוקה מכדי הישג ידו, אסור להתייאש ולהוריד ידיו בחוסר אונים ובאפס מעשה, ואף אנו נעשה למען המטרה שלפנינו בכל כוחנו ומאודנו ובעזרת ה' גם יוכל נוכל

מי שם פה לאדם (ד' - י"א)

מסופר על הרה"ק רבי משה צבי מסאווראן זיע"א (יומא דהילולא כ"ה טבת), שפעם הביאו לפניו ילד בן שבע שנים שהיה חרש ואילם גמור, והפצירו בו שיברך את הילד ויתרפא, העמיד הרב את הילד על ספסל ואמר לו אם תוכל לדבר ככל האדם, מה למשל תדבר כשתגדל ותהיה לאיש? לתימהון האנשים שהיו נוכחים בשעת מעשה, פתח הילד את פיו ואמר: אהיה מוסר ואלשין על ישראל. הדבר יצא מפיו והרב אמר לנוכחים אתם רואים אפוא כי טובה לו השתיקה, והילד נשאר אילם כמקודם.

וימררו את חייהם בעבודה קשה (א - י"ד)

סיפר הרה"ק מטאלנא זיע"א: דרכו של הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זיע"א בעל התניא והשו"ע (יומא דהילולא כ"ד טבת) היה לנדוד בכל הערים, כמו שהיה נהוג אז אצל כל תלמידי הבעש"ט הקדוש זיע"א, לפרסם את שם ה' בעולם, ובפרט להלהיב את האנשים הפשוטים. ובכל כפר וכפר ביקש מהגבאי רשות לדרוש ודרש שם. פעם אחת יצא לו להיות אצל גבאי עם הארץ, שטען שאינו יודע אם הרב הזה ראוי להיות דרשן אצלו בבית המדרש. אבל אם יעמוד אצלו למבחן, ויצליח להסביר לו קושיא שהתעוררה לו זה עתה בעת אשר מעביר הוא את הסדרה, יסכים לו לדרוש. הסכים הרבי ושמע את קושית העם הארץ, ששאל על הפסוק "וימררו את חייהם בעבודה קשה" יש טעמים שמחים מאוד והוא אינו מבין, על פסוק כזה "קדמא ואזלא" "מונח רביעי". עזוב עבודה קשה וממרים להם את החיים יהיו טעמים שמחים. ענה לו "בעל התניא" מיניה וביה, בני ישראל היו צריכים להיות במצרים הרבה יותר שנים לפי החשבון, אבל לבסוף יצאו ק"ץ שנים לפני הזמן, רק בגלל קושי השעבוד שהיה מספיק להם, לכן הטעמים שמחים שבגלל הקושי זכו אבותינו להשתחרר ממצרים ק"ץ שנים קודם הזמן, ולכן הטעמים הם בדווקא "קדמא ואזלא" בגימטריא ק"ץ, כמנין השנים שהרוויחו ויצאו לפני הזמן המתוכנן. כמובן לאחר דרשה נפלאה זו הסכים הגבאי ונתן לו רשות לדרוש.

הליכות חיים

מאת הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א
מו"צ בק"ק קראלי ומח"ס גם אני אודך

קריאת שנים מקרא אחר ערבית מבעוד יום

בפרשתנו פרשת שמות (שמות א', א') כתוב: **ואלה שמות בני ישראל. וכתב בבעל הטורים האדם ז"ל: "ואלה שמות": ר"ת "ו'חייב אדם להשלים הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום".**

הסתפקתי, שהנה ידוע שאין לקרוא מקרא בלילה, והשאלה, האם מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, יכול לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום עד צאת הכוכבים, ?

שנים מקרא בלילה

והגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א כתב לי תשובה נפלאה, וז"ל: בשו"ת אבני דרך (א, מא) עסקנו בדיון אמירת תהלים בלילה, ובתוך התשובה הרחבנו בעניין מקרא בלילה. וראינו דהמקור שאין ללמוד מקרא בלילה הוא ממדרש פרקי דרבי אליעזר (מו), שם נאמר כי במשך ארבעים הימים ששהה משה רבינו בהר, הקב"ה לימדו ביום מקרא, ובלילה היה שונה משנה (וכך היה יודע משה מתי יום ומתי לילה - מדרש תנחומא כי-תשא).

חכמי הקבלה הביאו זה

השו"ע השמיט דין זה. אולם חכמי הקבלה (האר"י הקדוש ועוד) הביאו דין זה דאין לקרוא מקרא בלילה, וזה מפני שלילה הוא זמן דין, ואין לעוררו על-ידי המקרא (שו"ת יוסף אומץ נד). והבאר היטב (אורח-חיים רלח, ב) הביא דברים אלו. אלא שאנו סוברים שכאשר קיימת סתירה בין המקובלים לש"ס, אזלינן בתר הש"ס (כדברי השדי-חמד בשו"ת אור לי מ. ובמעדני יום טוב פרק הוראה אות עז).

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן בע"פ
הרד"ל (על מדרש פרד"א אות י) ביאר כי הטעם בבלילה לא לומדים מקרא, הוא משום ש"דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה", (גיטין ס, ב), וצריך לקרות מתוך ספר, ובלילה אין לכולם נרות. לפי טעם זה יהא רשאי האדם לקרוא בלילה מקרא מתוך ספר.

יש לחלק בין חומשי התורה לספרי הנביאים
יש לציין כי אין להוכיח שיהא מותר לקרוא מקרא בלילה, מדברי הגמרא במסכת יומא (יח, ב) שם מסופר שקראו לכהן גדול בליל יום כיפור בספרי: איוב, עזרא וכו', כיוון שיתכן לחלק בין חומשי התורה לשאר ספרי הנביאים, (עיין ביפה ללב רלח, ג).

לא מוחים בבעלי בתים

אלא דצריכים אנו לזכור בכל ענין הנוגע לאמירת מקרא בלילה, שכבר כתב בשו"ת מהרש"ם (א, קנח) דלא מוחים בבעלי בתים היגיעים לפרנסתם משעות היום, כאשר הם קובעים לעצמם אמירת מקרא בלילה, כיון שהאיסור אינו אלא (רק) מדברי קבלה, ומנהג חסידות.

לא הספיק לקרוא מקרא ביום

יתירה מכך, הגמרא במסכת עירובין (סה, א) מספרת על "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע", וביאר רש"י: "היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום, ופרע קביעות עתו בלילה". וכן נפסק להלכה (אורח-חיים רלח, ב): "אם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום, והיה טרוד ביום ולא השלימו, ישלימו בלילה מיד". לפיכך אם לא הספיק ביום עקב טרדות, יכול להשלים בלילה, אף אם זה מקרא, (ע"ע לבושי מרדכי תנינא קפו). אולם יתכן שלא מיירי בהשלמת מקרא, (עיין שו"ת יביע אומר ו, ל).

וכדאמרין (עירובין סה) רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילא" (וכן פסק השולחן ערוך רלח, ב), אך לעיל הבאנו דלא בהכרח דמיירי שם במקרא. ועיין עוד במשנה ברורה (רלח, סק"ה) שביאר ד"הו נדר, כדאמרין (נדרים ז) האומר אשנה פרק זה, נדר גדול נדר לאלקי ישראל, ואיתא ביו"ד (בסימן ר"ד ס"א) דאם נהג לעשות דבר טוב, אם היה דעתו לנהוג כן לעולם, היו נדר, וטוב שיתנה בתחילה שלא יהיה עליו דבר זה בנדר, פן יזדמן איזה פעם שלא יוכל להשלים".

היתר שנים מקרא עד צאת כוכבים

אף שמצינו בהרבה הלכות דמי שמתפלל קודם צאת הכוכבים בשבילו, חשיב כלילה, כפי שאדם המקבל שבת מוקדם, בשבילו ברגע שהתפלל ערבית, חשיב לילה. ישנם דברים בהם אנו מצריכים דווקא את הלילה (אחר צאת הכוכבים). משום כך מצינו שהתירו בשעת צורך לאשה שקיבלה שבת והתפללה ערבית, לעשות הפסק טהרה, כל זמן שהוא יום, (והוא שלא עשתה זאת מתוך זלזול), כמבואר בדברי הרמ"א (יורה-דעה קצו, א), ויסוד דבריהם הוא ע"פ האגור בשם מהר"ל (המובאים בבית יוסף). כדברי הרמ"א להתיר בשעת צורך (כל עוד לא שקעה החמה) העלו להתיר הדגול מרבבה, ערוך השלחן (קצו, כא), שו"ת דברי שלום (ד, קיב), שו"ת בית אבי (ג, קטז), שיעורי שבת הלוי (קצו), בדי השלחן (סק"ו) וטהרת הבית.

שיטת האוסרים לומר מקרא בלילה, זהו

דווקא מצאת הכוכבים
מתוך כך נראה לי לומר כי שיטת האוסרים לומר מקרא בלילה, זהו דווקא מצאת הכוכבים, שאז זהו לילה, וזמן שליטת הדינים, וזו לשונו של הבן איש חי (פרשת פקודי אות ז): "אין לקרא מקרא בלילות של חול. והטעם: דהמקרא – בעשיה, והלילה בחינת עשיה, והכל הוא דינין, ואין לעורר הדינין" וכן כתב בכף החיים (רלז, סק"ט), ועיין עוד בזה בשו"ת מי יהודא (אורח-חיים כב).

יש החוששים לומר לדוד ה' אורי וישעי בלילה
בעמדי בזאת העיר, כי מצינו מנהגים שונים, מתי יש לומר את המזמור "לדוד ה' אורי וישעי" (בימי אלול עד הושענא רבה), האם אחר תפילת מנחה, או אחר תפילת ערבית. יש שטענו כי טעם האומרים דווקא אחר מנחה, הוא משום שהם חוששים בזה לאיסור אמירת תהלים בלילה, (עיין תפילה כהלכתה פרק כג הערה א).

הלכה למעשה

סיכום: למרות שמדברינו עולה שהמחמירים והולכים אחר חכמי הסוד אשר אינם קוראים מקרא בלילה, יכולים לקרוא את השנים מקרא ואחד תרגום כל עוד לא הגיע צאת הכוכבים, אף שכבר התפללו ערבית. שיטתנו היא שהזמן המובחר לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום הינה ביום שיש אחר חצות היום, (כמובא בשערי-תשובה רפה, סק"א. וכן נהג השל"ה כמובא במגן-אברהם רפה, סק"ה. וכן פסק הקיצור שו"ע עב, יא. וע"ע במשנה ברורה רפה, סק"ח. שולחן ערוך הרב רפה, ו. ובשמירת שבת-כהלכתה מב, נח). ואם מיירי שלא הספיק לקרוא את השנים מקרא לפני כניסת שבת, וודאי דיכול להשלים זאת בליל שבת, כפי שביארנו לעיל (ויועד אני כי יש המחמירים בזה שלא יקרא). (עכ"ל)

לית בזה איסורא

בשער הציון (רלח, סק"א) מובאת המחלוקת בעניין מקרא בלילה, שלדעת האר"י אין ללמוד מקרא בלילה, ואילו לדעת הפרי מגדים אפשר לקרוא. ומסיים שער הציון: "ונראה דאפילו להמחמירין לית בזה איסורא, אלא שלכתחילה יותר טוב ללמוד מקרא ביום, ונבוע דין זה ממה דאיתא במדרש שהיה הקב"ה לומד עם משה מקרא ביום, ומשנה בלילה", ועיין בזה בשו"ת בצל החכמה (ד, מד).

אין לקרוא תרגום בלילה

אלא שלגבי שנים מקרא ואחד תרגום, הבעייתיות בלילה היא לא רק מצד המקרא, אלא גם מהתרגום, כפי שכתב הרמ"ע מפאנו (מאמר עין גנים), וזו לשונו: "אין קריאת תרגום אלא ביום ולא בלילה, שלא להגביר מדת הדין, ולא בשבת ויו"ט לעולם, שאז מלכות נכללת בזכר, ואין לה קריאת תרגום בפני עצמה, ודוקא יחיד, אבל ציבור מתרגמים".

משמר בליל השישי

איתא בספרים רבים וביניהם ביסוד ושורש העבודה (שער ח פרק א) בשם האר"י, בספר אור-צדיקים, חיי-משה (ד, עמוד עט) שיש הנהגים להיות ערים בליל שישי, ועוסקים בתורה, והוא תיקון גדול לפגם הברית, (ועיין עוד בשער-הציון תרטו, סק"ו), ועוד בעניין זה עיין בשו"ת תורה-לשמה (תמט). חזיתי כי בשו"ת משנת יוסף (ט, קמה, ו) הביא בשם האר"י, שעל ידי שהוא ער לילה שלם ועוסק בתורה (בפרט במסכת כריתות) ניצול מכת אחד, וסיים "אם כן טוב בליל ששי ללמוד כל הלילה". וחזיתי בזה בדברי שו"ת דברי יציב (יורה-דעה קלו אות ד) שבמשמר של יום שישי, ניתן ללמוד תהלים וחק לישראל אף בלילה.

אין לקרות שנים מקרא ואחד תרגום באשמורת יום השישי

לפי זה יש מקום להקל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום ביום חמישי בלילה. אלא דבתר עיוני בזה ראיתי כי כף החיים (רפה, סק"ד) חולק ע"כ, וזו לשונו: "אין לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום באשמורת אור השישי קודם שיאיר היום... ואשרי מי שעושה כל דבר בזמנו ובמקום הראוי לו", וכן הביא השערי תשובה (רפה, סק"א) בשם המחזיק ברכה, שאין לקרות שנים מקרא ואחד תרגום באשמורת יום השישי, וכן העלה בשו"ת יושב הים (א, ו) שאין לקרות תרגום אונקלוס בלילות החול, כולל ליל שישי, וכ"כ בספר גם אני אודך (סימן 10).

בליל שבת מתירים

אולם בליל שבת, יש רבים המתירים, כמובא בשו"ת יוסף אומץ (נד), שו"ת כנף רננה (מד), שו"ת משנת יוסף (ו, פא, ח) וכן האריך להתיר בזה בשו"ת יביע אומר (ו, לו). ונראה לי דניתן לדייק דהכי סובר גם הבן איש חי (פרשת פקודי אות ז).

שנים מקרא למי שנאנס

אולם צ"ע באדם הלומד בכל יום שנים מקרא ואחד תרגום, ובאחד הימים נאנס ולא קרא ביום (כגון: היה בבית חולים וכו'), שכן איתא במשנה ברורה (קנה, סק"ד): "ואם אירע לו אונס, שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום, יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה,